

Sommarbrev 2009 kring verksamheten vid Forum för levande historia

Innehåll:

Några reflektioner sid 1

Kommunistiska regimers brott mot mänskligheten sid 2

Förintelsen sid 3

Förintelsen – kommunistiska regimers brott mot mänskligheten sid 4

Rwanda sid 5

Nationell spridning sid 5

Intoleransundersökningar sid 5

EU-projekt sid 5

Pris till Forum för levande historia sid 6

Slutord sid 6

Det gångna året har präglats av större arbetsro än mitt första år. Inte så att vi varit mindre aktiva men så att det yttre trycket och ifrågasättandet tonats ned. Det har varit välgörande för organisationen. Engagemang och kraft har inte "läckt" i form av oro och undringar. Vi har istället kunna koncentrera oss helt på det vi är till för att göra: skapa kunskap om olika brott mot mänskligheten och handlingsmönster och drivkrafter bakom dem. Och utifrån den kunskapen arbeta profylaktiskt för demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter.

Låt mig börja med

Några reflektioner

Genom alla aktiviteter och allt planeringsarbete fördjupas hela tiden gamla insikter och nya växer fram. Till det mest självklara som bara accentueras mer och mer för mig är **demokratin** som bålverk mot intolerans, brott mot mänskligheten och folk mord. Folk mord och brott mot mänskligheten äger alltid rum under diktatoriska regimer vilka ideologier och värden de än må bekänna sig till. Dessa regimer tillskriver sig den exklusiva äganderätten till **Sanningen** och tvångsinstrumenten att genomföra den i praktiken. Varje motstånd mot denna **Sanning** måste elimineras – även i ordets mest brutala och fysiska betydelse. Tillvägagångssätten är många och omänskliga.

Det kännetecknande för en levande demokrati å andra sidan är toleransen för mångfald i tankar, ideologier och handlingssätt. Jag skulle gärna se att begreppet 'tolerans' kompletterades med begreppet 'bejakande'. Det är en viss skillnad mellan dem. Tolerera innebär att *tillåta* något jag själv inte gillar, medan bejaka betyder att *uppskatta* något som är annorlunda än jag själv eller det jag

själv står för. Jag tror att demokratin i vårt land skall fördjupas om vi finge en rörelse mot det senare. Det mått av motvillighet som delvis ligger i toleransbegreppet skulle då leva sida vid sida med en välkomnande uppskattning. I en sådan kultur får trakasserier, mobbing och utstötning en mager grogrund.

Denna ambition är inte ett projekt med begränsad tid till sitt förfogande utan en permanent samhällsuppgift. Tolerans och bejakande av mångfald kommer inte av sig själva utan måste *erövr*as på nytt av varje generation. Det gör värdestyrd utbildning till en grundbult i den traditionsförmedling varje demokrati har ansvar för. Jag tänker då på de fundamentala värden som finns tydligt uttryckta i vår grundlag. Min bild är att grundlagen är ett dokument vars innehåll förtjänar större uppmärksamhet och som borde lyftas fram mycket mer i skolan och den offentliga debatten.

Ett annat begrepp som etsat sig fast hos mig under året är '*domifiering*'. Det står för de processer när 'vi' som grupp(er) identifierar olika 'dom' som vi på olika sätt vill peka ut, distansera oss från, avhumanisera, demonisera, stöta bort och till sist eliminera. Det är diktatoriska regimers huvudspår på väg mot folkmord och brott mot mänskligheten. Det börjar i det lilla, vardagliga, till synes harmlösa som – om ingen stoppar det – kan utvecklas till kollektiva katastrofer. En av Forum för levande historias viktigaste uppgifter är att identifiera dessa domifieringsprocesser både historiskt och i nuet och lära särskilt unga människor att känna igen dem och väcka viljan att stå emot dem. En av demokratins huvuduppgifter är att *hålla ihop* olika människor, grupper, yttringar, idéer, religioner. **Sammanhållen mångfald** är demokratins signum. Därav begreppet *sam-hälle*. Vi lär av historiens och nuets diktaturer att sammanhållningen medvetet bryts sönder och grupp ställs mot grupp. Vi gör allt för att särskilt ungdomar ska se detta som skrämmande och avskräckande exempel.

Ett begrepp som jag mer och mer försöker bekämpa är 'obegriplig'. När vi ser bestialiska brott mot mänskligheten med vidriga detaljer – och det verkar inte finnas någon ände på dem – blir reaktionen väldigt ofta att det är helt obegripligt. Som första spontana reaktion är den helt i sin ordning. Men vi får inte stanna där och nöja oss med den. Låter vi det vi ser vara obegripligt säger vi att det heller inte går att göra något åt. Det vi inte förstår kan vi inte förhindra. Tvärtom är det vår uppgift att så långt vi bara förmår verkligen försöka förstå handlingsmönster och drivkrafter bakom vidrigheterna. Vi ska ta hjälp av ett spektrum av vetenskaper som alla kan ge sina pusselbitar. Det är dessa kunskaper som kan hjälpa oss besvara frågan: *under vilka omständigheter skulle något liknande kunna ske i vårt eget land*. Vi får ju aldrig tro att vi är immuna bara för att vi varit så förskonade under lång tid.

Låt mig nu ge några smakprov på vad vi sysslat med under det gångna verksamhetsåret (som för mig med universitetsbakgrund är detsamma som läsår, dvs från höst till sommar!).

Kommunistiska regimers brott mot mänskligheten

Förra våren sjösatte vi projektet "Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer" med forskningsinventering, faktabok, elevmaterial, lärarhandledning och miniaturlösningen Lillebror ser dig. Det arbetet har pågått med stor intensitet under året.

Några talande siffror:

- faktaskriften har beställts i 15.600 ex och 3.000 ex har laddats ned från webben.
- Elevmaterialet har beställts i 51.700 ex och 2.500 är nedladdade från webben.
- Lärarhandledningen har skickats i 1.400 ex till gymnasieskolor och skolbibliotek och laddats ned i 3.000 ex.
- Alla artiklar med anknytning till projektet ligger på vår hemsida och vi har registrerat mer än 52.000 träffar.
- Vi har arrangerat 10 lärarseminarier över hela landet.
- Utställningen går runt på ett tjugotal platser och placeras för det mesta på offentliga bibliotek. Ca 54.000 personer har besökt utställningen. I anslutning till utställningen anordnas två föreläsningar på varje ort. Det gör alltså sammanlagt 40 föreläsningar över hela landet. Kvalificerade föreläsare som Klas-Göran Karlsson, Kaa Eneberg, Börje Ljunggren och Peter Fröberg Idling har stått till vårt förfogande. På vissa ställen har också vittnen och överlevande - t ex Stephan Adamenko och Francesco W Kovács - bjudits in att tala.

Vi är mycket nöjda och glada över det gensvar vårt material och våra aktiviteter fått. Uppenbarligen har projektet svarat mot ett stort kunskapsbehov både i skolor och bland allmänheten. Projektet går nu över i permanent form i linje med vårt regeringsuppdrag. Det innebär bl a att Forum för levande historia planerar för lärarresor till f d Gulaglägret Pärm 36, ett av de få läger som är öppet för besökare.

Under året har också ett intensivt planeringsarbete för en kommande utställning benämnd "Middag med Pol Pot" genomförts. Utställningen behandlar tiden under Pol Pot i det demokratiska Kampuchea 1975-79 och tar sin utgångspunkt i den resa fyra svenskar, bl a Jan Myrdal, gjorde. De kom hem fulla av beundran inför vad de sett. En av de fyra, Gunnar Bergström, har gjort helt om i frågan och menar att de var behäftade med ideologiska skygglappar som ledde till selektivt seende. Jag fick själv vara med på en resa till Kambodja tillsammans med Gunnar Bergström i november förra året. Vi reste samma rutt som de gjorde 1978 och fick följa Gunnars upplevelser och reaktioner. Vi fick också genomföra seminarier där Gunnar mötte båda sådana som var med då och ungdomar av idag. Det hela filmades av två studenter vid Dramatiska Institutet. Den filmen – tillsammans med Jan Myrdals film från 1978 – kommer bl a att visas vid utställningen som invigs den 8 september. Jag tror och hoppas att utställningen kommer att dra till sig stort intresse och skapa diskussion.

Förintelsen

När det gäller vårt andra huvudspår i arbetet – Förintelsen – har arbetet fortsatt både i inarbetade och nya former. I januari öppnades utställningen "Holocaust by bullets" som på ett skakande sätt visar upp nazisternas systematiska mördande av judar i Ukraina. Det skedde inte genom gaskamrar utan genom att de sköts, ofta stående på kanten av massgravar som grävts av dem själva. "En jude – en kula" var mottot. Utställningen har producerats av Memorial de la Shoah i Paris. Precis som under den tidigare utställningen "Spelar roll" har våra egna pedagoger varit fullt sysselsatta med att ta emot skolklasser för genomgångar och samtal. Värdet av detta kan knappast överskattas.

Under året har också en revidering av "om detta må ni berätta" arbetats fram. Under de mer än 10 år som gått sedan skriften publicerades (hittills tryckts och distribuerats i mer än 1.3 miljoner exemplar!) har forskningen flyttat fram sina positioner. Det återspeglas i den nya upplagan. Alldeles särskilt forskningen kring Sverige och Förintelsen, där vetenskapsrådets projekt Swenaz utgör en grundbult. Skriften har följaktligen fått ett helt nytt kapitel som behandlar just vår egen svenska relation till händelserna på kontinenten under andra världskriget. Den nya utgåvan lanseras efter sommaren.

En ny och fördjupad "förintelseweb" har skapats under året. Jag är imponerad av vår hemsidas innehåll. Den utvecklas mer och mer till en verklig kunskapsbank inom Forum för levande historias verksamhetsområde. Om någon av Er inte besökt den så rekommenderar jag ett besök: www.levandehistoria.se/forintelsen Förintelsewebben kompletteras med nytgåvan av DVD:n Fakta om Förintelsen. En bättre genomgång – med autentiska filmer och bilder och svensk röst - på 60 minuter av detta folkmord får man leta efter.

Ett annat material som tagits fram under året är en resehandledning till Förintelsens minnesplatser i Polen. Den är tänkt som inspiration och vägledning för de många grupper som åker till Polen och särskilt Auschwitz. 10% av alla svenska skolungdomar gör en sådan resa så behovet av vägledning och hjälp är stort, särskilt om grupperna och deras ledare reser på egen hand utan professionell guide.

Vi har också på ett glädjande sätt fördjupat våra kontakter med riksdagen, dess talman och ledamöter. Riksdagens talman har både i ord och handling visat sitt intresse för vårt arbete. En partiöverskridande grupp ledamöter har för andra året i rad ordnat en intern minnesceremoni den 27 januari – Förintelsens minnesdag - med stöd av oss. Forum för levande historia har mot denna bakgrund tagit initiativ till en resa för riksdagens ledamöter till Polen och Auschwitz. Den kommer att äga rum runt 1 september, 70-årsdagen av andra världskrigets utbrott. Mer än 20 ledamöter har anmält sig till resan.

På det internationella planet har den organisation som Göran Persson, Tony Blair och Bill Clinton tog initiativ till – ITF, Task force for International Cooperation on Holocaust Education Remembrance and Research – firat sitt 10-årsjubileum. Forum för levande historia har initierat och tagit på sig ansvaret att framställa en jubileumsskrift med bidrag från alla 26 medlemsländer. Den skriften publicerades under våren. Organisationen har på dessa år vuxit från 8 till idag 27 länder. Snart kommer siffran 30 att passeras. Glädjande men också förknippat med växtvärk av olika slag. Det viktiga är dock att frågorna om demokrati och mänskliga rättigheter försvaras så brett som möjligt.

Förintelsen – kommunistiska regimers brott mot mänskligheten

Under året har ett pilotprojekt arbetats fram i samarbete med länsstyrelsen i Östergötland. Syftet är att ordna resor för lärare till Balticum där de studerar både Förintelsen och kommunistiska regimers brott mot mänskligheten. Vi hoppas därigenom kunna bidra till att undvika "konkurrens" mellan olika typer av brott mot mänskligheten – sådana som kommer från höger och sådana som kommer från vänster. Vilket är värst? För de drabbade staterna och människorna är självfallet lidandet, avhumaniseringen och åsidosättandet av de mänskliga rättigheterna lika påtagliga och plågsamma i vems namn de än ägt rum.

Rwanda

Ett annat verksamhetsspår är Rwanda. Jag fick möjlighet att resa dit med en svensk delegation i februari, inbjuden av regeringen i Rwanda. Det var en skakande, gripande och hoppfull erfarenhet. Tillsammans med Rwandas ambassad med dess engagerade ambassadör i spetsen arrangerade sedan Forum för levande historia i april minnesdagen 15 år efter folkmordet. Vi har ambitionen att skapa två internationella noder för vårt arbete i Rwanda och Kambodja. Jag är övertygad om att det har ett stort värde att stå i levande kontakt med sammanhang och miljöer som på olika vis bearbetar de trauman som blir arvet efter folkmord. Försoningsprocesser, demokratiseringsarbete och undervisning är frågor med generell räckvidd.

Nationell spridning

Forum för levande historia har ett tydligt nationellt ansvar. Utöver de nätverk, lokala verksamheter och regionala resor till bl a Polen-Auschwitz som är kontinuerliga kontaktytor vill jag nämna att flera av våra utställningar just nu vandrar runt i landet. Sverige och Förintelsen, Anne Frank och Spelar roll är efterfrågade och uppskattade både som rena utställningar och som pedagogiska fästpunkter för arbetet med elever och lärare. Spridningseffekten av vårt arbete är därför god.

Jag har under året rest runt till ett antal platser i landet och träffat politiker, skolfolk, ansvariga för museer och andra engagerade. Gensvaret är glädjande stort och samarbetsintresset påfallande. Min bild är att vi mer och mer skapar trovärdighet kring Forum för levande historias ambition att inte vara ett 08-fenomen utan bidra till verksamhet över hela landet.

Intoleransundersökningar

En grundbult i vårt arbete är att ha så stabil kunskapsgrund som möjligt. Det gäller de historiska frågorna. Det gäller också nuet. Ska vi arbeta mot intolerans måste vi veta hur intoleransens olika ansikten ser ut idag i vårt land. Av det skälet har Forum för levande historia beslutat att ta på sig uppgiften att under en tioårsperiod genomföra kontinuerliga intoleransundersökningar. Under året har förberedelserna för den första stora enkätundersökningen gjorts. Den kommer att genomföras under hösten och resultaten presenteras under 2010. Jag tror att resultaten kommer ha betydelse inte bara för Forum för levande historia utan för många andra aktörer inom området, inte minst beslutsfattande politiker.

EU-projekt

Forum för levande historia har – i internationell konkurrens - fått i uppdrag av FRA , European Union Agency for Fundamental Rights, att undersöka vilken roll autentiska platser, minnesplatser och historiska museer spelar i utbildning kring Förintelsen och mänskliga rättigheter. Det faktum att de sista ögonvittnena och överlevande inom överskådlig framtid inte längre finns i livet, ökar dessa institutioners betydelse för att förmedla vad som har hänt och samtidigt ta upp de utmaningar som mänskliga rättigheter innebär för samtiden och framtiden.

Projektet ska studera och jämföra vilken roll besök på sådana institutioner och platser (som inkluderar såväl före detta koncentrationsläger som nybyggda monument och museer med utställningar om Holocaust) spelar för skolutbildning inom EUs medlemsländer och vidare presentera pedagogiska tillvägagångssätt och utbildningsprogram som används vid ett urval institutioner inom EU. Det är ett stort projekt som genomförs i samarbete med internationella experter från Polen, Tyskland och England. Jag är naturligtvis glad över att vårt arbete på detta sätt framgångsrikt kvalitetsgranskats i konkurrens.

Pris till Forum för levande historia

Jag kan till slut inte undanhålla Er den uppmuntrande händelsen i vintras när Forum för levande historia fick pris av Centrum för lättläst. Jag plankar rakt av deras motivering:

”Forum för levande historia har i flera års tid valt att ha lättläst svenska som en del av sitt arbete för tillgänglighet. Trots komplexa ämnesområden och svårbearbetade frågeställningar har de aldrig givit upp sina ambitioner att alla människors lika värde också ska genomsyra verksamheten. Samtliga besökare ska kunna ta del av verksamheten på lika villkor.

För ett oförtrutet arbete med höga ambitioner tilldelas Bitte Wallin, kommunikationsstrateg vid Forum för levande historia , 2009 års diplom av Lättläst-tjänsten vid Centrum för lättläst”.

Forum för levande historia har under hela sin tid medvetet arbetat med tillgänglighetsfrågorna ur olika aspekter. Priset är kvitto på att sådant uthålligt arbete ger resultat!

Slutord

Sammantaget gör denna både breda och fokuserade verksamhet att det är så meningsfullt och stimulerande att få vara med och leda Forum för levande historia. Jag är glad över våra kompetenta och besjälade medarbetare som åstadkommer imponerande resultat i sitt arbete. Jag tycker det är uppmuntrande att vi är en attraktiv arbetsplats (senast utlysta tjänst lockade över 200 kvalificerade sökande). Jag ser med tillfredsställelse att vi efterfrågas ut i landet som en trovärdig kunskaps- och verksamhetsresurs. Att vi dessutom får ge Sverige ett ansikte internationellt i dessa frågor och möts med stor respekt utomlands bidrar till en god helhetsbild.

Naturligtvis ser jag som alla andra fram mot sommar och semester. Samtidigt är det med förväntan jag tänker på augusti och ett nytt verksamhetsår. Nya krafter för ständigt avgörande frågor för samhällets utveckling – det inspirerar!

Eskil Franck